

OSMANLI ECZACILIGINDA BİR KİLOMETRE TAŞI: İNGİLİZ ECZANESİ, İSTANBUL

Halil Tekiner*

Eczacılık tarihi kaynaklarının birçoğunda İtalyan uyruklu eczacı Noël Canzuch tarafından 1833 yılında Beyoğlu'nda açıldığı belirtilen İngiliz Eczanesi,¹ hem İstanbul'un ilk eczanelerinden² biri hem de Osmanlı devri hazır ilâç yapıcılığının öncüsü olması nedenleriyle Türk eczacılık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.³ İngiliz Eczanesi'nin kuruluşundan, kapatıldığı 1965 yılına kadar olan tarihini inceleyen bu makalede, Eczane'de çalışan eczacılar ve üretilen müstahzarlara ilişkin bilgilere de yer verilecektir.

Çalışmanın materyalini, mevcut eczacılık tarihi literatürüne ek olarak Osmanlı Bankası Arşivi'nde (İstanbul) bulunan *Doğu Ticaret Yıllığı (Annuaire Oriental du Commerce, AOC)* koleksiyonu; Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı tarafından yayımlanan *Gülnur-Mert Sandalcı Koleksiyonu, Belgelerle Türk Eczacılığı* kitaplarında yer alan İngiliz Eczahanesi'ne ait müstahzar kutu ve şişeleri, reçeteler, reçete iade zarfları, faturalar, başlıklı kâğıtlar, mektup zarfları ve kartpostallar; Mert Sandalcı Koleksiyonu'nda yer aldığı halde daha önce yayımlanmamış çeşitli efemera; Silvio Giannetti'nin torunu Sayın Guido Buldrini ile 2006 – 2010 yılları arasında yapılan kişisel yazışmalar ve Bay Buldrini tarafından bu makalenin yazarına gönderilen çeşitli belge ve fotoğraflar oluşturmaktadır.

İngiliz Eczanesi

Farklı dönemlere ait müstahzar kutusu, fatura, reçete iade zarfı, mektup zarfı ve kartpostallarda İngiliz Eczanesi'nin adı zaman zaman *İngiliz Eczahanesi, Pharmacie Britannique, Pharmacie Canzuch, Pharmacie d'Angleterre, Pharmacie Anglaise, British Pharmacy, Pharmacy of England, İngiliz Kanzuk Eczanesi* veya *Kanzuk Eczanesi* olarak da geçmektedir.

* Yoğunburç Eczanesi, Talas Cad. 39/B Melikgazi, 38030, Kayseri. haliltekiner@gmail.com

1 Osmanlı döneminde çeşitli ülke ya da yabancı şehir adlarının kullanıldığı çok sayıda eczane vardı. Bunlar arasında Avusturya ve Macar Eczanesi (Pharmacie Austro-Hongroise), Büyük Paris Eczanesi (Grande Pharmacie Parisienne), vb. sayılabilir. Detaylı bilgi için bkz. Turhan Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye – Türkiye'de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923)*, 2.bs., Bayer HealthCare Sağlık Ürünleri, İstanbul 2006.

2 İstanbul'da İngiliz Eczanesi'nden önce açılan diğer eczaneler şunlardı: İki Kapılı Eczane (Bahçekapı) – 1757, Kalleya Bey Eczanesi (Bahçekapı) – 1810, Nicolas Apéry Eczanesi (Ortaköy) – 1831.

3 T. Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*, Abdi İbrahim San. ve Tic. A.Ş., İstanbul 2000; T. Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye*.

Eczanenin kuruluş tarihi olarak Baytop⁴ ve Şehsuvaroğlu⁵ 1859'u, Baylav⁶ ise 1850'yi vermektedir. Eczanede Noël Canzuch (1833 – 24.9.1905), François Canzuch (? – 1897) ve Joseph Canzuch (1835 – 1911) kardeşler,⁷ Vincent Giannetti (9.11.1867⁸ – 22.7.1920⁹), kardeşi Silvio [Sylvio] Giannetti (31.12.1879 – 20.04.1929) ve son olarak Muhittin Hüsnü Bey [Kansuk] (1901 – 1969) eczacı olarak çalışmıştır.¹⁰ Eczane'nin hangi yıllar arasında faaliyet gösterdiğine ilişkin en güvenilir bilgilere 1868 – 1944 yılları arasındaki AOC kayıtlarından ulaşmak mümkündür. Aşağıda detaylı olarak gösterilen bu kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Eczane, hep Beyoğlu Büyük Pera Caddesi (bugünkü İstiklal Caddesi) üzerinde; sırasıyla No.178, 243, 243-245, 247, 241 ve 253'de faaliyet göstermiştir.

İngiliz Eczanesi'ne ilişkin *Annuaire Oriental du Commerce* kayıtları

1868: Canzuch N. et I.¹¹ Frères, (Britannique) Grand Rue 178, P[éra]- [Osmanlıca] Kanzuk Biraderler (İngiliz Eczacı) Beyoğlu Büyük Cadde Numero 178; **1883:** Canzuch Frères, Britannique, Grande Rue de Péra, 243; **1885:** Canzuch Frères, Britannique, Grande Rue de Péra, 243; **1888:** Canzuch François, Grande Rue de Péra, 156, Canzuch Frères, Britannique, Grande Rue de Péra, 243; **1891:** Canzuch François, R. Voïwode, 54, Canzuch Joseph, Grande Rue de Péra, 243-245; **1892:** Canzuch François, Grande Rue de Pancaldi, 223 bis, Canzuch Joseph, Grande Rue de Péra, 243-245; **1894:** Canzuch François, Grande Rue de Pancaldi, 223 bis, Canzuch, Jos., Grande Rue de Péra, 243; **1896:** Canzuch, Jos., Grande Rue de Péra, 243; **1909:** Canzuch, J. et V. Giannetti, Pharmacie Britannique, Grande Rue de Péra, 247; **1914:** Giannetti Vincent, Grande Rue de Péra, 241; **1944:** Kanzuk İngiliz Eczanesi, İstiklal Cad. No: 253.¹²

⁴ T. Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yay.No.3358, Eczacılık Fak.No.47, İstanbul 1985.

⁵ Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yay. No.1582, Eczacılık Fak. Yay. No.10, İstanbul 1970.

⁶ Naşid Baylav, *Eczacılık Tarihi*, Yörük Matbaası, İstanbul 1968.

⁷ Bay Guido Buldrini'nin verdiği bilgiye göre Noël, François ve Joseph'in kendisi de eczacı olan ve AOC'in 1888 ve 1895 yılı kayıtlarından İzmir'de eczacılık yaptığı anlaşılan Marc Canzuch (1839 – 21.10.1938) isimli bir erkek, Catherine Canzuch (?-?) ve Victoria Canzuch (1846 – 30.11.1911) isimli iki kız kardeşi vardır. Silvio Giannetti, Tinos (Yunanistan) doğumlu Bayan Victoria Canzuch'un en küçük oğludur. Detaylı bilgi için bkz. Şekil 1.

⁸ Bay Buldrini bu bilginin kaynağını St. Esprit Katedrali'ndeki 1 numaralı vafiz defterinin 329. sayfası olarak göstermektedir.

⁹ Bu tarih pek çok kaynakta yanlış olarak 20 Nisan 1929 verilmektedir. Bay Buldrini tarafından araştırmacıya gönderilen Vincent Giannetti'nin mezar taşı fotoğrafından 22 Temmuz 1920 tarihinde Venedik'te öldüğü anlaşıyor.

¹⁰ T. Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye*; M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı V – Eczacılar ve Eczacı Depoları*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006; H. Tekiner, "A Brief History of the British Pharmacy in İstanbul," *Pharmaceutical Historian* 36, 4 (2006): 64-67.

¹¹ 1868 yılına ait *Annuaire Oriental du Commerce*'de adı geçen 'I. Canzuch'un esasında J[oseph] Canzuch (Latincesi Ioseph) olduğu düşünülmektedir.

¹² Ayrıca 1889-1890 yıllarına ait AOC'de yayınlanan bir ilânda İngiliz Eczanesi'nin N. ve F. Canzuch Biraderler tarafından Grande Rue de Péra No.156 adresinde işletildiği görülmektedir.

Resim 1. İngiliz Eczanesi'ne ait 1894 tarihli fatura başlığı (M. Sandalcı Arşivi)

İngiliz Eczanesi'nin tarihi Canzuch Kardeşler dönemi, Giannetti Kardeşler dönemi ve Muhittin Hüsnü Kansuk dönemi başlıkları altında incelenebilir.

Canzuch Kardeşler Dönemi: Bu dönemde Noël, François ve Joseph Canzuch Kardeşlerin bir süre birlikte çalıştıkları, daha sonra François'nın ortaklıktan ayrılarak başka bir eczane açtığı anlaşılmaktadır. Canzuch Kardeşlerin en büyüğü olan Noël¹³ Canzuch'un¹⁴ yaşamına ilişkin bilgilerimiz 1833 yılında doğduğu¹⁵ ve 1897 yılı AOC kaydında emekli eczacı olarak geçtiği ile sınırlıdır.

François Canzuch'un¹⁶ yaşamına ilişkin en güvenilir bilgiler, kendisinin 1858 – 1865 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi olan Sir Henry Lytton Bulwer'a (1801 – 1872) yazdığı 24 Eylül 1860 tarihli mektupta yer almaktadır.¹⁷ François, bu mektubunda, 11 yıl boyunca Osmanlı askeri¹⁸

¹³ Bu isim bazı kaynaklarda Natale olarak da geçiyor. Natale İtalyancada Noel anlamına gelmektedir.

¹⁴ Bayan Maria Manatzayan (1836 – 1916) ile evlenmiştir ancak evlilik tarihleri bilinmemektedir.

¹⁵ Bay Buldrini'nin araştırmacıya gönderdiği 6 Haziran 2010 tarihli mektup.

¹⁶ T. Baytop (*Türk Eczacılık Tarihi*. Kısaltılmış 2.bakıyı haz. A. Mat, İstanbul Üniv. Yay. No.3358, Eczacılık Fak. No.78, İstanbul 2001), François Canzuch ile Noël Canzuch'un kardeş olduğu görüşünü savunurken, Sandalcı Noël Canzuch'un her biri eczacı olan François, Joseph ve Natale Canzuch kardeşlerin babası olduğu görüşündedir. Oysa Bay Buldrini'den alınan bilgilere göre Canzuch Kardeşlerin babası Louis Canzuch'tur ve Bayan Maria Perpignani ile evlenmiştir.

¹⁷ Bkz. Ek 1.

hastanelerinde görev yaptığını, boş vakitlerini fizik, kimya ve bir süredir de damıtma konusunda çalışarak geçirdiğini ifade etmekte; ayrıca gümrüklerde yanlış bir şekilde yapılan alkol hesabı nedeniyle Osmanlı Devleti'nin her yıl ciddi miktarda maddi zarara uğradığından bahsederek Osmanlı Hükümeti'ne ulaşmak için Büyükelçi'den aracı olmasını istemektedir.

Canzuch Ailesi'nin büyük torunlarından Bay Guido Buldrini'nin verdiği bilgilere göre, François Canzuch Tinos'ta doğmuştur. 23 Temmuz 1856 tarihinde Adelaide Ruscovich (1835 – 1857), 1859'da ise Celementina Pertici (1840 – 1903) ile evlenmiş¹⁹ ve 1860 yılında ilk eşinden olan tek erkek çocuğunu kaybetmiştir. 1888 AOC kayıtlarına göre İngiliz Eczanesi'nden ayrılarak aynı cadde üzerinde No.156'da, 1891 AOC kayıtlarına göre Voyvoda Caddesi No.54'te, 1892 ve 1894 AOC kayıtlarına göre de Pangaltı Caddesi No.223'te eczane işletmiş ve bu son adresteki eczaneyi kendisiyle birlikte çalışan Jacques Schenone'a devretmiştir²⁰. Bilimsel dergilerde çeşitli makaleleri yayımlanmış²¹ olan François, uzun ve ağırlı bir hastalık sonucu 1897 yılında Kadıköy'deki evinde ölmüştür.²²

François'nın küçük kardeşi olan Joseph Canzuch²³ sayesinde Eczane büyük bir gelişme göstererek İstanbul'un en önde gelen eczanelerinden biri olmuştur.²⁴ Sandalcı (1997), Joseph'in Londra Eczacılık Okulu'ndan mezun olduğu görüşünderken²⁵ Kraliyet Eczacılık Cemiyeti Arşivi'nde (RPSGB, Londra) yaptığımız araştırmada bu bilgiyi doğrulayacak herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Kendisinin İngiltere'yle olan bağlantısına dair tek bilğimiz 1881 yılında Londra'da katıldığı Uluslararası Tıp Kongresi'ndeki²⁶ sergide

¹⁸ Kelime tersane olarak da çevrilebilir.

¹⁹ Bay Buldrini'den alınan bilgiye göre ilk evliliğinde nikâh şahitliğini Antoine Calleja (1806-1893) yapmıştır.

²⁰ M.Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı V*.

²¹ F. Canzuch, "Quelques observations sur l'art de formuler," *Journal de la Société de Pharmacie de Constantinople* 1 (1879): 82; F. Canzuch, "Exposé sur la déféctuosité de la préparation du Vin de Quinquina du Codex français et nouveau mode de le préparer," *Journal de la Société de Pharmacie de Constantinople* 1(1879): 118 (Tekiner, 2006).

²² T. Baytop, *Laboratuvar'dan Fabrika'ya – Türkiye'de İlaç Sanayii (1833-1954)*. Bayer Türk Sağlık Ürünleri, İstanbul 1997.

²³ Bay Buldrini'den alınan bilgiye göre J. Canzuch 25.01.1893 tarihinde Bayan Angelica Glavany ile evlenmiştir.

²⁴ T. Baytop, *Laboratuvar'dan Fabrika'ya*.

²⁵ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I – Antiyeler, Kartpostallar, Mektup Zarfları, Reçete İade Zarfları, Posta Havaleleri, Telgraflar*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul: 1997.

²⁶ Pasteur ve Koch gibi ünlü bilim adamlarının da yer aldığı bu kongrede canlı hayvanların tıbbi deneylerde kullanılması da ilk kez gündeme gelmişti (Wellcome Institute Kayıtları, Londra).

“Elixir Toni-Digestif de J. Canzuch” isimli ilâciyla bir liyakat diploması (*diplôme de mérite*) kazanmış olduğudur.²⁷

Resim 2. 1881 yılında Londra’da düzenlenen Uluslararası Tıp Kongresi’nde J. Canzuch’a verilen ve İngiliz Eczanesi’ne ait fatura ve reçete iade zarflarında resmi kullanılan madalya örneği (G. Buldrini Arşivi)

1883 yılında yapılan ilk “Yunan Hekimleri Kongresi”ne de katılmış ve burada bağırsak kurtlarına karşı başarılı sonuçların elde edildiği *Polypodium toenifuge* kapsüllerinden bahsetmiştir.²⁸ Dördüncü dereceden Nişan-ı Osmanî ve üçüncü dereceden Mecidî Nişanı sahibi olan Joseph, ayrıca *Société des Pharmaciens de Paris* ve *Société d’Hygiène de France* üyesiydi.²⁹ Joseph, 1900 yılında yeğeni Ecz. Vincent Giannetti’yi Eczanesi’ne ortak almıştır.³⁰ Joseph’in 1911 yılında Atina’da çocuksuz olarak ölmesi üzerine eczane ve laboratuvar tamamen V. Giannetti’ye kalmıştır.³¹

Giannetti Kardeşler Dönemi (1911 – 1929): Sandalcı tarafından yayınlanan döneme ait faturaların pek çoğunda J. Canzuch ile birlikte kendisi gibi 1. Sınıf Eczacı³² (*Pharmacien de 1ère Classe*) olarak tanıtılan Vincent

²⁷ Bay Buldrini bu toplantıya katılan diğer üç katılımcının isimlerini şu şekilde vermektedir: Profesör R[ichard] Sarell, Dr. O. Vitalis ve Dr. D[emetrios] Zambaco.

²⁸ Anonim, *Le Premier Congrès des Médecins Grecs (Compte-rendu Sommaire des Séances)*, Imprimerie de Castro, Constantinople, 1883.

²⁹ T. Baytop, *Laboratuvar’dan Fabrika’ya*, M. Altun, *Tahlilhane’den İlaç Sanayii’ne Bir Asırlık Birliklik* – İ.E. Ulagay İlaç Sanayii Türk A.Ş. 100 Yaşında, İ.E. Ulagay İlaç Sanayii Türk A.Ş., İstanbul 2003.

³⁰ T. Baytop, *Eczahane’den Eczane’ye*.

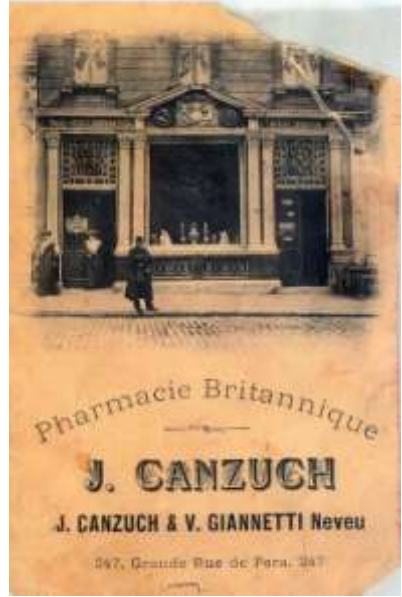
³¹ 1918 tarihli bir faturada Osmanlıca “Evvelce Jozef Kanzuk Eczahanesi – Halefi Vensan Caneti [Vincent Giannetti] ifadesi yer almaktadır: M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı III – Faturalar, Başlıklı Kağıtlar*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 1999; M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I – Posta Kartları, Kartpostallar, Mektup Zarfları, Reçete İade Zarfları, Havaleler, Telgraflar 2*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 2002.

³² Bir eczacılık mektebini tamamlayarak eczacı diploması alan kişilere verilen unvandır. Bu eczacılar ülkenin her yerinde eczane açabilirler: T. Baytop, *Eczahane’den Eczane’ye*.

Giannetti'nin³³ de ismi geçmektedir. 1913 yılında dönemin meşhur eczacılarından Pierre Apéry'nin (1852 – 1918) *Revue Médico-pharmaceutique*'te kaleme aldığı makaleden³⁴ Vincent Giannetti'nin Eczane'yi eski eczananın yanındaki bir binanın (Péra Cad. No.241) zemin ve birinci katlarına taşıyarak modern bir hale getirdiği; bir analiz laboratuvarı kurduğu ve yönetimini de kardeşi Silvio Giannetti'ye verdiği anlaşılmaktadır.

Resim 3. Vincent Gianetti Bey'in *Türk Tıbbi Müstahzaratı* (1929) isimli eserde yer alan fotoğrafı

Resim 4. İngiliz Eczanesi'nin J. Canzuch ve V. Gianetti dönemine ait bir fotoğrafı, 1900'lü yıllar (M. Sandalcı Arşivi)

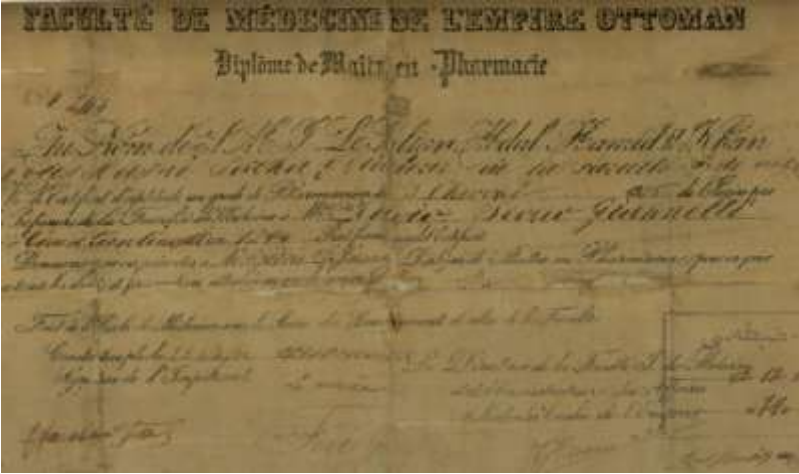
Giannetti döneminde ilâç yapım laboratuvarı büyük bir ilerleme göstermiş ve yapılan hazır ilâç sayısı 15'e kadar çıkmıştır.³⁵ Bu döneme ait bir reçete iade zarfında yer alan "Gerek Galata'da, gerek İstanbul'da şubesi yoktur," ifadesi ise dikkat çekicidir.³⁶

³³ Bay Buldrini'den alınan bilgiye göre Vincent Giannetti Avusturyalı Bayan Berthe Gianetti ile evliydi.

³⁴ P. Apéry, "Une visite au nouveau local de la Pharmacie Britannique, J. Canzuch et V. Giannetti," *Revue Médico-pharmaceutique*, 26, 12 (1913): 89.

³⁵ T. Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye*.

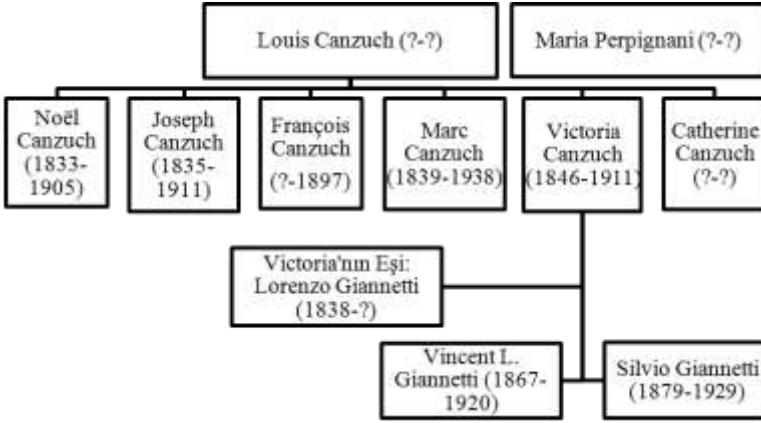
³⁶ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I-2*.

Resim 5. Silvio Gianetti Bey'in İstanbul Tıp Fakültesi'nden aldığı 23 Safer 1326 (27 Mart 1908) tarihli eczacılık diploması (G. Buldrini Arşivi)

Resim 6. Silvio Gianetti Bey'in eczacılık diplomasını aldığı gün çekilmiş bir fotoğraf (1908) (G. Buldrini Arşivi)

Şekil 1. Canzuch ve Giannetti ailelerinin akrabalık bağımlı gösteren soyağacı (G. Buldrini Arşivi)

Resim 7. Giannetti ve Harty Ailelerinin 1898 (1899?) yılında çekilmiş bir fotoğrafı. Victoria Canzuch (orta sıranın ortasında oturan), büyük oğlu Vincent Giannetti (Victoria'nın sağında) ve küçük oğlu Silvio Giannetti (önde sol başta oturan) (G. Buldrini Arşivi)

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin müttefik kuvvetlerde yer alıyor olması nedeniyle halkın İngilizlere karşı olumsuz tutumundan korunmak amacıyla eczanenin adı "Kanzuk Eczanesi", laboratuvarın adı ise "Caneti Laboratuvarı" olarak değiştirilmiştir.³⁷ İlerleyen yıllarda kardeşi Ecz. Silvio Giannetti ile çalışmaya başlamış olan V. Giannetti, 1920 yılında vefat etmiştir.³⁸ S.

³⁷ T. Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye*.

³⁸ T. Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*. 2.bs.; M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I*.

Giannetti'nin³⁹ eşi Charlotte Giannetti, Eczane'nin Muhittin Hüsnü Bey tarafından 1932 yılının Eylül ayında devralınmasına kadar geçen üç yıllık sürede Eczane'yi işletmiştir.⁴⁰

Resim 8. S. Giannetti'nin kartviziti (G. Buldrini Arşivi)

Resim 9. Vincent ve Silvio Giannetti'nin İstanbul, Feriköy Katolik Mezarlığı'ndaki mezar taşı. Önünde ise Canzuch Aile Mezarı bulunuyor (G. Buldrini Arşivi)

Muhittin Hüsnü Kansuk Dönemi (1932 – 1965): İstanbul Eczacı Mektebi'nden 1922 yılında mezun olan Muhittin Hüsnü Bey, İngiliz Eczanesi'ni satın almadan önce Ankara Koyunpazarı'nda Şifa Eczahanesi'ni çalıştırmaktaydı. Muhittin Hüsnü Bey Eczane'nin ismini İngiliz Kanzuk Eczanesi olarak değiştirmiş, kendisi ise Kanzuk kelimesini çağrıştıran “Kansuk” soyadını almıştır.⁴¹ Kayıtlardan İstiklal Cad. No.253 adresinde faaliyet gösterdiği anlaşılan eczanenin bu dönemde tezgâh arkasında müşteri kabul eden 16 personeli bulunmaktaydı.^{42,43} Muhittin Hüsnü Bey tarafından kurulan Kansuk Ecza ve İtriyat Deposu, Havyar Han No.73'te açılmış; daha sonra Galata, Mumhane Caddesi, Fransız Geçidi No.4'e taşınmıştır.⁴⁴ İngiliz Eczanesi

³⁹ Bay Buldrini'nin verdiği bilgiye göre Silvio Giannetti Bayan Karolina Radziwonowicz ile 1891 yılında Charles Bonkowski'nin şahitliğinde evlenmiştir.

⁴⁰ Bu konuyla ilgili Sandalcı Koleksiyonu'nda yayınlanmamış bir belge bulunuyor. 10 Ağustos 1932 tarihli bu belge Eczane'nin devrine ilişkin Silvio Giannetti'nin eşi Mme Charlotte Giannetti ile Muhittin Hüsnü Bey arasındaki anlaşma maddelerini gösteriyor; M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I*.

⁴¹ T. Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye*.

⁴² M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı IV –Müstahzar Kutuları ve Şişeleri I*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

⁴³ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I-2*.

⁴⁴ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı III*.

M. H. Kansuk'un vefatının ardından 1965 yılında kapanmış; laboratuvar ve müstahzarlar Dr. İsmet Sezen'in mülkiyetine geçmiştir.⁴⁵

Resim 10. İngiliz Eczanesi'nde Muhiddin [Hüsni] Kansuk döneminde üretilen müstahzarların tahminen 1950'li yıllara ait tanıtım broşürü (M. Sandalcı Koleksiyonu)

İngiliz Eczanesi Müstahzaratı

Resmi kayıtlara göre Kanzuk Eczanesi Laboratuvarı'nda 1949 yılına kadar üretilen ruhsatlı müstahzarat sayısı 31'dir.⁴⁶ Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı – Eczacılar ve Ecza Depoları* (2006) isimli eserinde İngiliz (sonraki adıyla Kanzuk) Eczanesi'nde üretilen bu müstahzarların listesini şu şekilde vermiştir.⁴⁷

Acıbadem Kremi, Alexine jaune, Anticors, Antimalarya, Balsamin Eksiri, Bebe Pudrası, Bolürin, Borosalina, Bromoflorin, Catargol Mahlül, Codementhol, Cold Creme Kanzuk, Corricide, Ekspektorin, Elefterin, İodamin, Glüten Müstahzarları, Juvantin, Kanzuk (Dr. Dorigni) Diş Macunu, Kanzuk (Dr. Dorigni) Diş Tozu, Kanzuk Antiseptik Pastilleri.⁴⁸ Kanzuk Meyve Tuzu, Kanzuk Talk Pudrası, Komojen, Konjoktin, Krem Balsamin, Linimenthol, Mantolin, Mantolüjol, Müsekkim Pastil, Neoreksin, Opeptin, Pelesenli Katran Suyu, Pommade Prophylactique, Sadri Pasti, Sadri Şurup, Sirop Pektoral, Suppoglycerine, Talk Pudrası, Ürinal, Vitalin ve Yenideri Merhemi.

Mart 1928'de *Türk Eczacı Alemi* (Sene 2, No. 2) dergisinde yayınlanan "Kanzuk Eczahanesi ve Caneti Laboratuvarı Başlıca Müstahzaratı" başlıklı

⁴⁵ T. Baytop, *Laboratuvar'dan Fabrika'ya*.

⁴⁶ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı IV*.

⁴⁷ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı V*.

⁴⁸ Bu ürün hâlâ Kansuk Laboratuvarı San. ve Tic. A.Ş. tarafından üretilmektedir. Soğuk algınlığı, öksürük gibi durumlarda rahatlatıcı olarak kullanılan Kanzuk pastili % 7 okalptüs - % 10 mentol'den oluşan formülü ile 50 gramlık ambalajlar içerisinde satılmaktadır.

reklama göre (Resim 11) eczanede üretilen bazı müstahzarların isim, kullanıldığı yer ve fiyatı şu şekildeydi:⁴⁹

Yeni Deri: Deri hastalıkları ve çatlakları, egzama, ustura yaralarını kâmilten tedavi eder. 20 guruş

Linimentol: Bilimum ağrı ve sızılara ve keza romatizmaya karşı emsalsiz bir merhemdir. 60 guruş

Aleksin Jon: Meşhur göz tabiplerinin talebi üzerine istihzar olunmuş yüz 1–2 sarı hamız-ı zibak esaslı göz merhemidir. 40 guruş

Pastil Leon: Kodein, Zamg-ı Arabî ve tıflan suyu ile müstahza olup öksürük kesici ve def'i teşennüctür. 40 guruş

Korisid: Nasur ilacı – işbu ilacın istimali nasurları birkaç gün zarfında kökünden çıkartıp istirahat bahşeder. 40 guruş

Siro Pektoral: Kodein, tıflan suyu ve aselbentli bir öksürük şurubu olup müsekkinî Sadri ve def'i teşennüctür. 85 guruş

Tahaffuz Merhemi: Gençliği harab iden frengi ve bel soğukluğu hastalıklarına karşı istimalini ehemmiyetle tavsiye ederiz. 60 guruş

Borusalina: Ayaklarda ve sair mahallerdeki ter kokularına karşı gayet müessir bir devadır. 50 guruş

Elefterin: Katiyen evca'i mucib olmaksızın müleyyin gibi tesir eden müşhil şekerleridir. 40 guruş

Katran suyu: Bronşit, nefes darlığı ve öksürük için gayet müessir bir devadır. 50 guruş

Supogliserin: Gliserinli, müşhil fitilleri tesiri mihaniki bir müşhil olup çabuk icrayı tesir eder. Bebekler ve büyükler için iki büyüklükte fitiller vardır. 40 guruş

Pastil Antiseptik: Öksürük, nezle, bronşit ve saireyi teskin idip boğaz hastalıklarına karşı güzel bir devadır. Yeşil 30 guruş, siyah 40 guruş

Ayrıca Sandalcı tarafından tespit edilen “Johann Maria Farina Kanzuk Kolonyası” şişesi eczanenin bu Alman firması ile bir dönem birlikte çalıştığını göstermektedir.⁵⁰

Tartışma ve sonuç

Bu araştırmada elde edilen yeni bilgi ve belgeler, İngiliz Eczanesi'ne ilişkin mevcut literatür bilgisinin kısmen hatalı ya da eksik olduğunu ortaya koymuştur. Eldeki veriler dikkate alınarak şu saptamalar yapılabilir:

⁴⁹ N. Sarı ve G. Dinç, *Eski Harfli Tıbbi Süreli Yayınlardaki Reklamlarda Türk Hazır İlaç Yapımcılığı (1910-1928)*. İstanbul 2000.

⁵⁰ M. Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı IV*.

فازوق ابراهامسى			
جانبى لا بور اتوارى باشلوجيه مستحضراتى			
كىچىكى خرابايدىن تىركى و بىل صومولى خىتە قىزىق قارشو استىمالى اهرىته تومىيه ايدىمىز. ۶۰ غروش	مفط مرقىسى Pomado Prophy lactique	درى خىتە قىزىق و چالاقلى اكرىما اوسمىلورده يازماق قىزىق كىلا	يېڭى درى Yeni - Deri
ويىكك اعطاف و مىراوسى مخاطبه ايدىر استىمالى باخامىه خاتم ائىدىلرە شاپان تومىيه. سوى ۱۶۰ غروش قىزى ۶۰ غروش	بالسامىق شىقى عصرى و قىزىقى Balsamique Crème et eau	كوتوكوزك و يوكوزك خىل توع مىنىپىلر تىخە استىمال اولور صحت قوت و قدرى سىرىئا اعاده ايدىر ۸۰ غروش	ويتاليج شىرقى Vitaline
آيقرده و خاتىر عطرده كىر قوللورنى قارشو نايىت مۇزىق بر دوايدىر . ۵۰ غروش	بورسالىنا Borsalinae	مىنىپىچ قارشو بىلاخه علاج اولوب ئايىرى جىرب و قىلپىدىر ۱۲۰ غروش	آتىق مالداريا Anti - malaria
فطىلى اوچايدىر و سىبا اولور مىلىن كى تايىر ايدىن سىبىل شكركىزىر . ۵۰ غروش	ئىلقتىرە Elefiorina	باموم آغرى و سىزىلرە و كىلا رومانىيە ماقارشو ادا ئىس بر مىلدىر ۶۰ غروش	لېنىمىنتول Linimenthol
بر و نايىت قىس دارى اوچايدىر روك ايجىز نايىت مۇزىر بر ۵۰ غروش	قۇرمانى عىرى goudron Balsaminique	شوروزك و شىپارىك غلى اولور تىخە استىمال اولوش بوز ۲۰۱ غوشى عنى زىقى اسامىلى كوز مىلدىر ۵۰ غروش	آلكسىج زىق Alexine jaune
ئىسرىق سىبىل قىزىق ئايىرى يىچىلىق سىبىل اولوب بولوش اجراقى تايىر ايدىن سىك و يوكوز ايجون اتى بىلا كىلا، نىقار وايدىر . ۵۰ غروش	سوپپولىسىرە Suppoglycerine	قودەئىن، غلىم غرى و قىلان سويى ايله مستىمال اولوب اوچايدىر كىچى و داغىق ئىشلىدىر ۵۰ غروش	پاستىل لىون Pastilles Léon
اوچايدىر، روك، تىرك، برونات وسا تىركى تىكلىن ايدىر بوغاز خىتە قىزىق قارشو كوزلۇر بر دوايدىر . نىقار ۳۰ غروش سپا ۱۰	پاستىل آنتى سىپىك Pastilles Antiséptiques	ناسور غلى، اشو علاجك استىمال بامورولىر بر قاچ كوز غرىمده كوكىدىن يىچا قوت استىمال غلى ايدىر . ۵۰ غروش	قورسىرە Corroide
	زورداقلىق شىقى Jouventine Orientale	قودەئىن، قىلان سويى و عىسلىدىن بر اوچايدىر شىرقى اولوب مىلىن سدى و داغىق ئىشلىدىر . ۵۰ غروش	سپرو پىكتورال Sirop Pectoral
Elixir dentifrice grand flacon elixir . ptit flacon pate . grand tube ptit . poudre en fer - blan carton	125 50 40 20 40 30	دەش سويى بىلا شىقە ۱۲۰ ۵۰ كوكوزك ۴۰ سىبىل بىلا توب ۲۰ كوكوزك ۴۰ بوزى تىكە اولوب ۳۰ غلىم	بو قىزىق مومىنى بىلا غوشىرى Dentifrices Docteur Doriginy

دومىسى جانى بومر اتوارى . فازوق ابراهامسى
بىك اولوب ، استىمال جادىسى نومور ۲۵۳

Resim 11. Kanzuk Eczahanesi Caneti Laboratuvarı başlıca müstahzaratı
(Türk Eczacı Âlemi, 2 Mart 1928)

Eczane'ye "İngiliz" isminin verilmiş nedeni bugün tam olarak bilinmemekle birlikte Aile'nin, o tarihlerde İngiliz kolonisi olan Malta'dan gelmiş olması ve bu nedenle de Canzuch'ların İngiliz vatandaşı olmalarının rol oynadığı düşünülebilir.

Eczanenin kuruluş tarihi olarak 1833'ten başka Baytop (1985) ve Şehsuvaroğlu (1970) 1859'u, Baylav (1968) ise 1850'yi vermektedir. François Canzuch'un 1860 tarihli mektubunda İngiliz Eczanesi'ne dair herhangi bir atfın

bulunmuyor olması da Eczane'nin 1833 yılında kurulduğu bilgisiyle çelişmektedir. Bu durum 1833 yılında İstanbul'da kurulmuş aynı adlı bir eczanenin 1859 yılında Canzuch'lar tarafından devralınmış olması ya da Canzuch Ailesi'nin İstanbul'a gelmeden önce 1833 yılında aynı adlı bir eczaneyi açmış olmaları ihtimalini akla getiriyor. Sonuç olarak, İngiliz Eczanesi Osmanlı devri hazır ilaç yapıcılığına öncülük etmiş eczanelerden başlıcası ve Osmanlı eczacılığının bir kilometre taşıdır.

Açıklama: İngiliz Eczanesi'ne ilişkin sağladıkları bilgi, belge ve fotoğraflar için Prof. Dr. Afife Mat, Dr. Michèle Nicolas, Mert Sandalcı ve Silvio Giannetti'nin torunu Bay Guido Buldrini'ye; Royal Pharmaceutical Society of Great Britain (RPSGB) Arşivi'nde (Londra) konuyla ilgili kayıtları araştıran Bayan Briony Hudson'a ve *Annuaire Oriental du Commerce* kayıtlarına ulaşmama yardımcı olan Osmanlı Bankası Arşivi (İstanbul) çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Ek 1. François Canzuch'un İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Lytton Bulwer'a yazdığı 24 Eylül 1860 tarihli mektup (Norfolk Record Office, İngiltere).

Au très Honorable
Sir Henry Lytton Bulwer
G.C.B. Ambassadeur de S.M.B.
Péra

Excellence,

Je, soussigné François Canzuch Sujet de S.M. Britannique, employé depuis onze ans dans les hôpitaux de l'Arsenal Ottoman en qualité de Pharmacien, ai l'honneur d'exposer à Votre Excellence que ayant toujours employé mes moments de loisirs à l'étude de la Physique et de la Chimie, principalement dans la branche de la distillation dont je me suis occupé quelque temps, j'ai pu:

- 1) avoir la certitude que le Gouvernement Ottoman est fraudé d'au moins deux millions par an, dans la seule Capitale, sur le droit qu'il perçoit sur le produit des fabriques d'eau de vie.
- 2) découvrir un moyen simple et infaillible d'obvier à cet inconvénient.

Je désire et j'implore le puissant appui de Votre Excellence pour soumettre mon plan au Gouvernement Ottoman, et c'est pour cela que je supplie humblement Votre Excellence, afin qu'Elle daigne accueillir ma demande et désigne un interprète pour m'assister dans mes démarches auprès de la Porte Ottomane, de sorte que tout en faisant les intérêts du Gouvernement j'obtienne moi aussi la récompense due à mon travail, récompense dont j'ai grand besoin dans ces circonstances critiques pour moi.

Je joins à la présente un aperçu de ma découverte [et suis] prêt à donner toutes les explications nécessaires afin que l'on constate la vérité de mon exposé.

Votre Excellence, je vous assure de mon plus profond respect.

Votre très dévoué et très humble serviteur,

François Canzu[c]h
Constantinople, 24 septembre 1860

A Milestone in Ottoman Pharmacy: The British Pharmacy in Istanbul

The British Pharmacy (1859 – 1965) in Istanbul was one of the pioneer pharmacies of the Ottoman Empire because of the large scale of its drug manufacturing business. For more than a century, it served on the Grande Rue de Péra (today İstiklal Street) in the Beyoğlu District of Istanbul, where it was run by different members of the same family: Noël Canzuch, Joseph Canzuch, François Canzuch, Vincent Giannetti and Silvio Giannetti. Among them, the pharmacist Joseph Canzuch was succeeded in receiving a “*Diplome de mérite*” at the International Medical Congress (London) in 1881. In 1932, the pharmacy was purchased by Pharmacist Muhittin Hüsnu Kansuk who adopted the original name (Canzuch) with only a slight difference in pronunciation, as his surname. He ran the British Kansuk Pharmacy until 1965. In 1960, M. H. Kansuk and Dr. İsmet Sözen set up a drug manufacturing company under the name *Kansuk Laboratuvarı* which is still part of the Turkish pharmaceutical market today.

Key words: British Pharmacy, history of pharmacy, Istanbul pharmacies, Joseph Canzuch, Kansuk Laboratory, Muhittin Hüsnu Kansuk, Noël Canzuch Pharmacy of England, Pharmacie Canzuch.

Osmanlı eczacılığında bir kilometre taşı: İngiliz Eczanesi, İstanbul

1859 – 1965 yılları arasında faaliyet gösteren İngiliz Eczanesi, Osmanlı devri hazır ilâç yapımıcılığına öncülük etmiş eczanelerden biridir. Yüzyılı aşkın süre Beyoğlu-İstiklal Caddesi’nde önce aynı aileden eczacılarla (Noël Canzuch, Joseph Canzuch, François Canzuch, Vincent Giannetti ve Silvio Giannetti) ardından 1934 Soyadı Kanunu’yla “Kansuk” soyadını alacak olan Muhittin Hüsnu Bey hizmet vermiştir. Bu kişiler arasında 1881 yılında Londra’da düzenlenen Tıp Kongresi Sergisinde kazandığı liyakat diploması nedeniyle Joseph Canzuch özel bir öneme sahiptir. Eczane 1932’de Ecz. Muhittin Hüsnu Bey tarafından satın alınarak faaliyetine “İngiliz Kansuk Eczanesi” adı altında 1965’e kadar devam etmiştir. M. Hüsnu Bey ve Dr. İsmet Sözen tarafından 1960 yılında kurulan *Kansuk Laboratuvarı* bugün de Türk ilâç sanayindeki yerini korumaktadır.

Anahtar sözcükler: Eczacılık tarihi, İngiliz Eczanesi, İstanbul eczaneleri, Joseph Canzuch, Kansuk Eczanesi, Kansuk Laboratuvarı, Muhittin Hüsnu Kansuk, Noël Canzuch.